

Lucija Stepančič

Uroš Zupan: *Rilke proti Novim fosilom.*

Ljubljana: Študentska založba (zbirka Beletrina), 2009.

Variacije na temo najljubše knjige/avtorja/vplivov/vzornikov/5 naj/10 naj/celo100 naj in sploh vseh odločilnih ali pa vsakdanje nepogrešljivih branj srečujemo kar pogosto. Od minirubrik v *Bukli* in nekdanjih miniprispevkov v kulturnem bloku po TV-dnevniku do občasnih vprašanj v intervjujih in velikopoteznih projektov, na primer tistih pri *Novi reviji* (100. številka in *Orfejev spev*), in knjige, kakršno je že davno napisal Henry Miller (*Knjige mojega življenja*).

Po vsej verjetnosti še zdaleč nisem edina, ki ji je vse to simpatično – v smrtno resno razglabljanje o literaturi vnese vsaj nekaj tistega prvinskega žara, ki je človeka sposoben zapeljati, da posveti svoje življenje črkam. Naporni cirkus, povezan z branjem in pisanjem, se sprosti in postane globoko oseben. Tudi najbolj karizmatičen pesnik ima po vsej verjetnosti neke svoje nedosegljive vzornike in najbolj tečen kritik neke v najbolj skriti kamrici srca svoje najljubše verze, še Harold Bloom in Umberto Eco imata gotovo kje na varnem kake zguljene stare knjižurice, ki sta jih prebrala najmanj že tisočkrat in jih za vse na svetu ne bi dala iz rok. V magično privlačnost tega najbolj osebnega življenja, ki ob vseh žurnalističnih posegih ostaja bolj ali manj skrito, je zdaj posvetil Uroš Zupan in razkril vsaj nekaj s kupa na svoji nočni omarici. V svoji peti esejiščni zbirki se namreč predstavlja skoraj izključno kot bralec – resda kompetentnejši, bolj pustolovski in bolj navdihnjen od večine, a še vedno bralec. Ki tudi še kako dobro ve, da se pisanje formira predvsem z branjem in da je do sebe mogoče priti le po ovinku, po možnosti čim večjem (njegova vijuga sega do Kalifornije – in nazaj v rojstne Trbovlje s postankom v Ljubljani). Naj opozorim še na nekaj, kar nikakor ne more biti samoumevno: knjiga je prava hvalnica pasivnim užitek, branju, poslušanju glasbe, sprehajanju, opazovanju, potovanju, no, in tudi zadevanju. Na delu so torej vrednote, ki se mi, razen zadnje izmed naštetih, zdijo ogrožene, pri Urošu Zupanu pa

izoblikujejo svojevrsten pogled na svet in vsekakor nekaj, kar je neločljivo od njegove poezije.

Precizna žanrska opredelitev bi knjigo uvrstila nekam med avtobiografske eseje in večino tega, kar prinaša, smo lahko že brali v revijalnih objavah. Pa vendar je vredno še enkrat sestiti in zbirko prebrati kot celoto, po možnosti od začetka do konca. Poglavlja si ne sledijo popolnoma kronološko, a koraki naprej in nazaj so logični: od prvega srečanja z ameriško poezijo in potovanj po Ameriki (*Vtisnjeno v samo čelo kometa*) nazaj k svoji lastni uvrščenosti v čas in prostor, se pravi v glasbo, ki se je poznavalsko poslušala v zgodnjih osemdesetih, še pred odkritjem poezije, in potem v zvezi z njo (*Rilke proti Novim fosilom*), od ritualov že skoraj formiranega avtorja in občutka cehovske pripadnosti (*DSP – Hiša na Tomšičevi 12*), pa spet krepko nazaj, čisto na začetek – kam drugam kot v otroštvo (*Neckar je lahko samo Trboveljščica*).

Pri Urošu Zupanu se je vse začelo s presenetljivim odkritjem, da lahko pesniška govorica učinkuje tudi “tukaj in zdaj, ne v neki mitični preteklosti ali pa v skrajno odtujenem vesolju”. Gre seveda za prvo srečanje z ameriško poezijo, obetavno alternativo mučnega šolskega branja, predvsem pa razumevanja poezije kot “zadnje službe božje”. Do tega je sicer upravičeno čutil tak odpor, da se v tistih najbolj rosnih letih nikakor ni mogel imeti za pesnika. Zasledovanje “žive vode” se je nadaljevalo v Delavski knjižnici ter pozneje v čitalnici Ameriškega kulturnega centra in seveda v Konzorciju, svoje pa je opravil tudi posebni naboj, ki so ga prinesla s sabo osemdeseta leta (prejšnjega stoletja): “Energija, ki je jeziku takrat še ni uspelo adekvatno zaobjeti, je bila sveža in je imela daljnosežne posledice.” Vsi, ki smo vsaj približno njegove starosti, natančno vemo, o čem govori. Saj sta imela svoj posebni pomen celo frustrirajoče pomanjkanje prevodov in težka dostopnost originalov!

Posebno mesto gre v tej knjigi prizorom s potovanj po Ameriki: njihova privlačna ležernost ustvarja najboljše ozračje za maratonsko branje. To so neskončne avtobusne vožnje po puščavski pokrajini, osamljeni moteli kot iz filmov, občutek nepredstavljive svobode in odprtosti ter seveda knjigarne in antikvariat, še posebno tisti, ki so odprti dolgo v noč. Nove možnosti, ki se s tem odpirajo poeziji, so preprosto neverjetne in avtor jih navdušeno pretresa brez konca in kraja, vanje se meče kot v nepresegljivo nirvano. To so Ginsbergovi “dolgi verzi, podobni saksofonskim frazam, za katere sem vedel (tako pravi Ginsberg), da bo Kerouac lahko slišal njihov zvok”. Pri Kerouacu ga navdušujejo “opisi mest, pokrajine in jazz, nekakšna nenavadna moč, že skoraj transcendentalna energija, ki presega večino pisanja in književnost, presega umetnost in zdrsne nekam onkraj

nje, nekam v življenje samo”. Nekaj podobnega je našel pri srbskem romanopiscu Oklopdžiću, ki je prav tako šel skozi kalifornijsko obdobje: “Tekst ne miruje, pač pa se giblje ... Vse je svetlo, okopano v neki trajni in nepojenljivi svetlobi, možnosti, ki se odpirajo junaku, pa so neslutene, že skoraj na meji sanjskosti”. Pesnikova fascinacija se sicer začne, ne pa tudi konča, z bitniki: s skrivnostno energijo je lahko prepojen celo čisto ruralen prizor s pastirjem na mostu, saj gre za pesem o prečiščenem spominu starca, ki bo pred smrtjo ugledal točno določene, jasne in močne podobe, ki si jih je nabral vzdolž poti (življenja) in bodo preživele, tudi ko njega ne bo več. Preživele, ker se je smrtnikova roka maščevala in ji je uspelo, da jih je zamrznila in petrificirala v pesmi.

Pri Urošu Zupanu gre resnično za branje, ki bralca (pesnika) obilno zasuje z neslutnimi novimi možnostmi, odpira pretoke med občutji, osmisli naključja, lirski subjekt pa posadi na letalo. Enako močna je tudi meditativna komponenta, pa naj jo najde v svojem lastnem doživljanju sveta (slavnostno občutje “statičnega brezčasa” v otroštvu) ali prepozna pri drugih. “Robert Hass v eseju Wallace Stevens piše, da posamične pesmi ostanejo v njem na isti način, kot ostanejo skladbe, ob katerih se zaljubiš, se pravi, da ostanejo kot nekakšna podoba nekega časa in ljudi iz tistega časa.”

Smo že vedeli, da je dobra poezija predvsem stvar čutov (in ne le intuicije oziroma emocije, kot je po inerciji obveljalo do današnjih dni)? Od zdaj naprej bo to popolnoma jasno in tudi avtor sam je natančen, kar se le da. “Najprej moram imeti vonje, potem zvoke, potem svetlobo: z zlatim lamejem krašene vrhove hribov po poletnih nevihtah ali pa svetleče se črte, ki se pomikajo po dnu bazena, ko jaz drsim skozi vodo in jih gledam, da bi se potem dvignil na površje po zrak ali pa se prijel za rob bazena in se ozrl v oblake in gozdove.”

Svoje mesto v tej knjigi imajo tudi droge, čeprav se avtorjeva izkušnja omejuje na lažje variante, na zakajanje v rosnih letih. Ne le zato, ker je možnost zadevanja na način “s sofisticiranega intelektualca”, ki tako odpira “vrata zavedanja”, zanemarljiva v primerjavi z možnostjo “predčasne preselitve med prikazni”: taki percepciji največ pove epizoda z Novimi fosili, prigoda, ki je zbirki esejev tudi priskrbela naslov.

Pri Urošu Zupanu, ki je kot komaj še kdo svojo mentalno pustolovščino sposoben črpati iz najbližje okolice, droge sploh nimajo večjega pomena; od kod torej neustavljiva domišljija in pesniška kondicija, ko pa avtor izhaja iz revirjev, ki so po tradicionalni sodbi popolno nasprotje vsega lepega in poetičnega? Prve namige na potenciale postapokaliptične scenerije z dimniki in rudniki so prispevali japonski alternativci, ki so pred desetletji

vse skupaj navdušeno prefotkali. Toda pesnik gre še korak dlje in zdrži brez vsakršnega stripovskega patosa: svoje okolje opazuje brez vsakršne olepšave, a hkrati neskončno bogateje. Z neizčrpno sposobnostjo odkrivanja neznanega v znanem. "Kakšne so moje Trbovlje? Kakšen je fini zlati prah, ki se je nabral v mojem duhu? Kakšen je odtis, ki ga nosim v sebi, ki je tako drugačen od stereotipne predstave, ki jo imajo ljudje o Trbovljah, in ki grozi, da bo vse prerasel?" Najprivlačnejši presežek njegovih esejev niso interpretacije, čeprav so izjemne, temveč energija, ki seva iz ozadja, mitotvorna energija vsakdanjega življenja, popolnoma spontani proces, ki resničnost, sicer z nekajdesetletno zamudo, nezgrešljivo spreminja v legendo.